

Кедрове Зерно

Петро Франко

Золота! Золота! Золота домагалися усі установи молодої держави, особливо закордонні відділи розкрику (пропаганди). Але з відки взяти його? Бувші могутності зложили свої скарби в руки держави враз із головами, церква рішила на будуче займатися тільки духовими справами і з покорою зложила свої багатства в руки комісарів, ба навіть робітники постановили працювати о одну годину більше в користь держави. Але сього всього було за мало. Щоби все таки мати в запасі хоч циганське золото, рішено вислати в Сибір розслідників до вишукування золотоносного піску або принайменше мамутових кликів, або яких небудь природних багатств. Треба було квапитися, тож виправу зібрано чим скорше. Зголошених підібрано на скору руку та відвезено маленьким пароходиком аж до устя ріки Обу. Там виправники висіли і подалися на схід, не надто тримаючися грізного, лютого Північного Моря. На весну слідуючого року мали стрінутися в означенім на карті місці. Виправа була добре заосмотрена в усе потрібне: санки, човна, складані незвичайно штудерно, якими можна було послуговуватися і як шатром, і як санками, шкіряні одежі на взір самоєдських, зброю, научне приладдя, книжки, аптички і last not least приймак (бездротника) іскровика . Головна квартира щодня одержувала свіжі відомости з Харкова, Берліна, Парижа та Нью-Йорку, що було незвичайною розривкою. Особливо любо було послухати співу та музики в ясну морозну ніч, коли довкруги вили вовки і повагом походжали білі медведі. Остаточно, щоби розслідити більшу область, рішено розділитися на десять відділів. Усі мали розійтися як найдальше і поволи прямувати до збірної точки, щоби стати там на весні, коли на морі пустять леди.

Інженірови Петренкови додано двох моряків, і в товаристві одного кочівного племені Самоєдів мав "перейтися" кілька тисяч кілометрів.

При світлі полярного сяєва маленький відділ помчав на південний схід. Увесь маєток лежав міцно завинений у полотно шатер на санках, запряжених ренами . На переді санок клячав Самоєд з довгим бичем у руках. Рени бігли з дивовижною швидкістю. Що кілька годин ставали, щоби рени могли напастися. Тоді ренів пильнували велитенські люті собаки, подібні до вовків. Через два тижні все йшло гаразд. Рени на стоянках легко добували мох, з шатер доходили веселі голоси, і вожд племені Коварок клепає подорожніх приязно по плечах. Сливе на кожній стоянці Петренко враз із матросами розпалював велитенське вогнище над берегом річки, де, як сказав Коварок, була піскова мілина, і коли жар доходив до піску розсліджував його уважно. Промивка сливе завжди давала золоті зеренця: але скільки усе було за мала, так що правильне добування напевно не було би оплатилося. Як тільки позволяла погода, Петренко знімав географічну ширину і довжину. Плян дороги та всі спостереження записував пильно в деннику.

Але Коварок успокоював Петренка:

"Чекала, чекала, прийшла до Утенґа, побачила золото!"

"А як далеко до Утенґа?" допитувався Петренко.

Але сього Самоед ніяк не вмів пояснити. Він з того місця ніколи ще туди не ходив: "Багато, багато ренових пасовиськ!"

Аж де далі справа погіршалася. На рени кинулася пошесть. Петренко давав з початку ліки, але коли їх забракло, рен почав падати за реном. Над табором розпука розтягнула свої руки. Коли рени йшли на пашу, весь час греміли бубни і тужно-тужно грав флет. То шамань племені відганяв злого духа. Але, як міг його відігнати, коли їх було аж трьох? Білий чорт завше приносить нещастє. Се вже шамань давно вкладав у вуха громаді. Досі якось не вірили. Адже білі не зробили їм нічого злого. Заплатили за провід. Полювали дичину і ділилися з ними. Коли на полюванні білі медведі кинулися на героїв та побили багато собак і важко ранили найвідважнішого Великого Оленя, прибіг Петренко на поміч, і хоч не мав набоїв у рушниці, одним ударом ножа розпорів медведя і спас героя. Рана від ліків скоро загоїлася, хоча шамань приписував се діланню своїх замовлень. Але тепер! Супроти страшного нещастя, яке невмолимо насувалося, треба було щось робити. Добродушні погляди Самоедів перейшли в холодні, потім недовірчиві, ба навіть ворожі. Коли Товаряков, один із матросів, убив розривною кулею білого медведя та повідомив про се Самоедів, ніхто не рушився, щоби привезти здобич. А всі знали, що мясо вже давно скінчилося! Товаряков повідомив про се команданта. "Е, нема що робити. Цілого племені не переконаєш!"

"Як думаєте, Іване Івановичу", озвався другий моряк, "чи не ліпше би цілком відділитися і самим продовжати дорогу?"

"Куди? Адже не знаємо дороги. Наші військові мапи вказують за багато порожних місць. Тай що значить на мапі? Позначені тільки великі ріки та шляхи. Малих озер та річок ще досі ніхто не почислив. Ми маємо ціль перед собою і мусимо її осягнути".

"Треба позискати шаманя", думав собі Петренко, і пустився після нічлігу до табору Самоедів. Але Самоедів не було! Тільки вітер колихав понурими кедрами. "Що тепер зробимо?" роздався за Петренком пригноблений голос.

"Звідки се взялася у таборі жінка?" подумав собі Петренко і оглянувся. За ним стояв Любченко, другий моряк, приділений до його відцілу на власну просьбу. Низького росту, не надто огрядний, прийнятий Петренком нерадо з огляду на незвичайні труднощі виправи. Але був конче потрібний як геольог і здоровник. Всі научні досліди міг переводити без нічиєї допомоги. Петренко не знав його. Підчас виправи на пароході зникав зівсім поміж прочими учасниками. О скільки зміг помітити досі, був добрим товаришем, надто може горячим і похіпливим.

"Ах! се ти, Любченку!" сказав Петренко. "Щож, якось дамо собі раду. Тим більше, що не всі Самоеди покинули табор!"

"Почім думаєте, що не всі??" запитав зачудований Любченко.

"Аджеж знаєш, що я пив кров із Великим Оленем. Він мене не може покинути. Ходім ось туди!", і Петренко вказав на гурток берез.

Не встигли поступити кількадесять кроків, як перед ними станула присадкувата

постать Самоеда. В плечах був дуже широкий, що вказувало на незвичайну силу. Приступив до Петренка, положив йому обі руки на плечі і почав терти, ніс до носа.

Сей привіт тревав кілька хвилин. Чим довше, тим привіт щиріший.

"Олень не пішла. Олень із братом. Підемо разом до жовтого піску. Мої олені, пси. Все моє мого брата. Моя донька мого брата". Ніколи ще мабуть у життю маломовний Самоед не сказав на раз тільки і так важних слів. Оба знов "подали" собі носи і пішли до юрти кочівника. В юрті Олень підійшов до доньки, молоденької, може п'ятнадцятилітньої дівчини, одягнутої в шкіряну одягу з пестрими нашивками, сказав їй щось горляним голосом, взяв її за руку, повів до Петренка, і руку доньки вложив у руку "брата". Передача була довершена. Відмовити значило смертельно образити Самоеда і цілу виправу звести на нівець. Відчув на собі зір моряка, і оглянувся. Ох! як люто світилися очі юнака. Аж зачудувався Петренко. На стільки ненависти стати лише зависну жінку. Ага! але се могла бути чиста мужеська зависть. Не було часу довго роздумувати, бо Олень наглив до виїзду, щоби стати на найближчій стоянці. Тяжко мусіли дослідники працювати, щоби так скоро як Самоеди звинути шатро та наладувати санки і запрягти ренів. "Кедрове Зерно" не відлучалася від Петренка. Ходила за ним всюди. Робила найтящу роботу скоро і легко, як найдуший моряк. З ренами і собаками поводитися спокійно, лагідно і твердо. Ніколи їй не лучилося, щоби котресь її не послухало, хоча не вживала бука. На найближчій стоянці, оба шатра стояли разом, і Петренко зі шатра Самоеда чув голосну розмову обох моряків у своїм шатрі. Показалося, що Любченко не тільки ворог жінок у загалі, він висказувався рішучо проти мішаних подруж із окрема.

"Чи він оженився із тою дівчиною?"

Товаряков грубо розреготався:

"Хиба на час подорожі".

"Так не сміє бути", горячився Любченко, "ми Європейці не можемо поступати як якісь Французи, що в кождім порті мають окрему жінку".

"Ого! а чомуж би ні? Хиба ми від них гірші! От приміром що до мене. Та я би п'ятох Хранцузиків закасував". І моряк знов грубо засміявся та почав глузувати з Любченка. Любченко не остав в довгу, і сварка могла легко перемінитися у бійку, як би Петренко не ввійшов до шатра.

"А се що знов! Вас двох у безконечній пустелі, і ви ще не в силі жити в злагоді!"

"Тим разом ви причиною!" замітив розгорячений Любченко, "як ви смієте брати на свою совість наче товарину ту невинну Самоедку, до тогож іще майже дитину!"

Петренко здвигнув раменами:

"Ми в примусовім положенні. Коли дійдемо до побережжя, то відкупимо його гнів дарунками. Впрочім так поступають сливе всі подорожники".

"Це тільки убагороднює расу", докинув Товаряков зі свого кутка.

Петренко не звернув уваги на сю зідливу замітку.

"Я на се не позволю!" вибухнув знов Любченко.

"Впрочім се моя справа!" закінчив Любченко. "Стям собі, Самоедка належить

виключно до мене". Одначе дивився при тім просто в очі Товарякову, що під тим залізним поглядом потупив зір. Петренко аж надто добре знав, які гадки нуртували в душі сього дужого великана. Ще з Харкова знав, що з десять літ назад Товаряков був жонатий, але грубив із жінкою, що в кінці покинула його. На пароході справляв добре свою службу і навіть у поході тримався добре, тільки надто вже грубо поводився з ренами і собаками, що завжди доводило до сварки з Любченком. Тільки повага коменданта стримувала досі сім обох цілком супротивні характери. Без "баби" морякови було дуже важко, і Петренко знав, що небавки уся худобячість моряка може вибухнути, але ж не бачив другого виходу. Справа ще погіршилася, коли за тиждень пропали чотири рени, розірвані мабуть вовками. Прийшлося запрягти собаки і покинути частину виряду, і гірше шатро Самоеда. Тепер усі ночували в одній хаті. Щоби не наражати на певну загибель оставших ренів, спинилися на тиждень над рікою. Моряки дібралися до піску у трьох місцях і скоро наполокали майже кільограм золота. Петренко як найточнійше означив географічне положення сього закутка. Олень потрясав головою: "Тут мало. Підемо там!" і показав напрям рукою. "Та сама ріка. Закрут". Петренко зрозумів, що тут тільки напливове золото, золотоносний кварець мусить знаходитися значно вище. Коли мали рушати далше, знов бракувало двох ренів. Подорожні мусіли припняти лещета, бо собаки не могли тягнути навантажених санок. Обличчя Самоеда спохмурніло, а Товаряков мстився на собаках. Коли раз копнув пса ногою, за те що йшов надто поволи, Любченко не стерпів і смагнув його батогом по обличчі. Розлютований моряк кинувся на юнака з п'ястками. З Любченком прийшлося би круто, як би не станув поміж ними Петренко. Щоби захистити юнака сказав:

"Собак не можна напружати за надто, бо піchnуть падати, а тоді ми пропали".

Товаряков тільки люто подивився на свого супірнику і затиснув п'ястки, але не осмілювався кинути на значно сильнішого противника. Справа ще погіршилася, бо коли Товаряков не міг нічого зробити комендантові, мстився на Любченкові, коли оставали самі. Любченко мусів носити воду, розпалювати, варити, направляти одержу і упряж, ставити шатро, обкидати його снігом, а Товаряков підганяв його кпинами, а то й штурханцями. Якесь гордість не позволяла Любченкові скажитися перед Петренком.

Здоров'є досі не покидало подорожніх, але коли запаси взяті з корабля почали вичерпуватися, червоні щоки Товарякова зблідли скоро. Помимо доброго прикладу команданта ніяк не міг звикнути до полярної їжі: трану і мяса. По двох місяцях його щоки почали пухнути: перші обяви цинги. Враз із недугою його характер ще погіршився. Особливо часто насміхався з Любченка, що все ще не міг глядіти як Зерно клалася побіч Петренка.

"А, та се тобі зависно", кпив з юнака моряк, "ти би мабуть і сам не був від того, ге, ге, ге!"

"Мовчи, а не то..." і малі п'ястуки затискалися, а очі блищали.

"А ну, ну, та ти навіть до дівчини не доберешся", кпив немилосердно моряк. З дня на день положення гіршало. Любченко не міг терпіти присутності не тільки моряка і

Зерна, але також Петренка. Сидів у своїм кутку і латав одержу. Коли глянув, то все з нахмареними бровами. Особливо ненависно глядів на чорноволосу Самоедку з дещо скісними очима, що ні на крок не відступала від свого пана. Раз навіть Петренко помітив як Любченко потряс ножем за Зерном.

"І до чого та зазисть дійде?" думав собі Петренко. Помимо морозів і снігів подорож посувалася. Повернули на схід і по трьох місяцях станули перед кварцяними скелями, що давали чудовий захист перед диким, жахливим вітром, що наче чорт дув з півночі. Ах! як любо спалося у затишній сніговій хаті. Петренко писав денник, а прочі учасники були заняті своєю працею. Зерно пішла з сіткою до річки, де була пробита полонка. Петренко записував і думав, як то колись будуть читати сі записки та гордитися ними, як героями, що відкрили копальні золота, а вони... всі разом і кождий з окрема! кільки то вони мають хиб і недостач! От хоч би взяти того Товарякова. Чи ж се не худобина? Чи не найліпший ще, поміж ними отой так званий дикий Самоед, той правдивий герой тої тундри? Петренко підняв голову: ні, його ще не було з полювання. Тільки завдяки йому виправа досі не пропала. Моряк почав знов кпити і насміхатися з Любченка, що не стерпів, і вибіг з хати, кинувши якесь прокляття крізь затиснені зуби. Петренко, з примусу психолог, знав, що такі дикі очі не ворожать нічого доброго. Але що міг зробити? Треба було довести виправу до кінця. Схилив голову і знов почав записувати. Враз через шум бурі дійшов до слуху моряків якийсь крик. Мусів бути страшний, коли заглушив навіть на хвилину північного демона. Крик, крізь який почувалися розпука і жах, наближався. Враз у хаті наче на крилах того крику появилсся Любченко. Його обличчє було смертельно бліде, очі розширені, уста посинілі. Враз підняв руки над головою і зі страшним стогоном кинувся на свою лежу. Моряки наче задубілі дивилися на шкіру, що прикривала вхід, наче би там мала появилися розв'язка. В дверях станув Олень.

"Зоря. Зерно Кедру. Вбита. Коло полонки. Кров, кров, кров". Його руки дріжали. З грудий виривався не то стогін, не то рев медведя.

Всі три побігли через рев бурі на річку, де коло полонки лежав труп Зерна. Одежа була майже зірвана з грудей, і груди розпанахані аж до серця її власним великим ножем. Лежала серед калюжі червоної крові. Самоед почав над трупом голосити свої заклинання.

"Любченко!" сказав моряк.

Справді! хтож инший міг би се вчинити? Подорожні находилися серед безконечної пустелі. Се мусів бути Любченко. А одначе той страшний удар? Петренко положив руку на плече Самоеда.

"Брате. Ти будеш пімщений!"

Але се запевнення не подобалося Самоедови. Сеж був дикун. Потряс головою. Пімста? Хто говорить про пімсту? Тільки судьба рішає і злі демони. Прогнівив злих, а не вблагав добрих. Може тим, що прилучився до білих? Мусить тепер похоронити її в найкращій одежі на олени. Такий звичай в їх роді! Вбе оленя але не людину. Справедливість? Ні, ні, не хоче справедливости. За три дні відбуде похоронний обряд, а

тоді підуть даліше.

"Так, Оленю, остав справедливість білих. Око за око, зуб за зуб. Се наш закон". Самоед похитав головою і попав у цілковиту апатію. Моряк відтягнув Петренка, і оба подалися до хати. Що робити з убийником? Віддати в руки справедливості? Але ж бо до тої справедливості ще з п'ятьсот кілометрів, принайменше до парохода.

"Що задумуєте зробити, Іване Івановичу?" запитав моряк, коли зайшли в тишу.

"Він божевільний. Се ж на холодно було би звірством, а прецінь Любченко хоч гарячий, не здатний на се".

"А зависть?"

Оба замовки і переповзли на руках і ногах через вузький і низький прохід, З їх приходом Любченко схопився з лежії і скрикнув безтямним голосом:

"Що там сталося?"

Побіліле обличче Петренка було грізно нахмарене, але моряк кинувся на Любченка з затисненим п'ястком!

"А ти безличнику!"

Одначе Петренко спинив моряка!

"Остав, се моя справа!" і звернувся до Любченка:

"Ми як раз бачили Кедрове Зерно, зарізану в звірський спосіб, як се дуже добре знаєш?"

"Зарізана?" Любченко вимовив се слово з таким жахом, що моряк знов хотів кинутися на "того нікчемника".

"На жаль, нема сумніву що до особи вбійника", продовжав Петренко, "і ми обіцяли Самоедови справедливість. Нашу справедливість! кров за кров".

Любченко почав дріжати і глядів то на одного, то на другого, наче не розуміючи. Підняв обі руки до голови, приложив до горла наче для борони і простогнав:

"Я... я..."

Спокійно, тихо продовжав Петренко:

"Вправді тут у пустелі до справедливості далеко, але де є двох європейців, там хочуть її бачити. Чи ти маєш свій револьвер? Або може маю позичити тобі свій?"

Майже діточі очі юнака видивилися на Петренка. Запанувала на хвилину мертва тиша. З трудом проговорив, ковтаючи:

"Чи думаєте, - хочете, щоби я сам себе?"

Петренко спустив очі до землі. Чи ж сі очі того юнака знали що небудь про злочин? Але мертва Кедрове Зерно кричала о п'імсту. Чув її голос в ухах. Дзвенів як пошум фуґи. А грубий голос Товарякова вдарив як обух:

"Кров за кров. Ось наш закон. І коли ти не..."

"Але ж бо я не зробив сього", прошептав Любченко.

"Отже хто? ти драбе, може Олень?" Любченко звернувся до інженіра:

"Чи вірите дійсно, що то я зробив?"

"Мушу. Бачиш, ти зробив се в нападї якогось божевілья, на вид ненависної дівчини. Так діється у всіх майже злочинах. Се не змінєє ані факту, ані кари. Чи тут, чи там на

пароході. Чи хочеш чекати аж на парохід?"

Але Любченко хлипав важко. "Ви сього не зробите, прецінь то не я. Я думав що ви мій приятель. Я..."

"Аж недобре меві робиться!" гукнув Товаряков, але Петренкови зробилося жаль того хлопця із тими лагідними очима. Таж він не почував цілої грози поповненого злочину і не відчував страху перед смертю. Вразило його тільки жадання команданта наложити руку на себе самого. Дійсно дивне жадання... приятеля.

"Я ж хотів облекшити тобі судьбу", сказав Петренко.

"Розумію, але ж бо я не вчинив сього".

Оба не були приготовані на таку оборону. Сподівалися усього иншого. Се була якась глупота.

"Та чи ти знаєш, убийнику, чого ти хочеш? Ти дійсно бажаєш, щоби ми тягнули тебе, проклятого злодюгу, цілі місяці з собою аж до правдивого суду, що все одно тебе повісить?"

"Так", сказав юнак, "не наложу на себе руки, щоби вам догодити".

Товаряков дико розреготався:

"Пожди, я вже доведу тебе до того, що зміниш погляд. Життя зтяжить тобі дуще чим смерть".

"Не смієш мені нічого вдіяти, бо ще раз кажу, що я невинен".

Потяглися довгі, довгі ночі. Навіть ярке північне сяєво не розпорошувало тої темряви, що налягла на тих трьох подорожників.

Олень відійшов зі зламаним серцем до свого племені. Петренко був мовчазний і неприступний, моряк ще більше жорстокий. Частенько приходилося тягнути санки з виснаженими собаками. Їжі було обмаль. Уся найтяща праця спадала на юнака. В день мусів їхати на лещетах та протоптувати слід собакам, на стоянках зносити та розкладати вантаж, ставити шатро, обгортати снігом, варити, прятати, направляти одєжу. Але юнак не подавався. Робив усе радо, оскільки ставало сил. Коли падав з утоми, Товаряков, наче удар бича, кидав словами:

"Як хочеш, можеш забиратися!"

Раз юнак не зміг перетягнути санок через кучугуру і остав по заду. Доволікся до стоянки, коли вже все було готове. Петренко пішов з рушницею на полювання, а Товаряков приймив юнака страшним ударом бича. Втомлений юнак заскімлів і хитким кроком подався у тайгу.

"А не заблуди!" гукав моряк, "ждемо з вечерею".

За годину вернув командант.

"Сьогодні дещо більше їжі", сказав моряк, "бо юнак пішов собі в тайгу".

"Пішов собі?" перепитав Петренко з деяким острахом.

"Я його змусив до сього. А ви що, вдуріли? Хочете за ним шукати?"

"Не можу його так оставити".

"Але ж бо ви самі..."

"Не перечу. З горяча. Але ж бо він не почувається до вини. Вчинок у приступі

божевілля не карається. Як хорий, то не винний. Ми прожили з ним ряд місяців, і мусимо відставити його до берега".

"В нас мало їжі", сказав моряк, "а кілька се мене коштувало праці, заки пішов у тайгу. Я вас не пущу".

Однак Петренко відкинув моряка як ляльку і з вожаким подався у ліс. Пес біг жваво слідом і за чверть години гавкнув. Петренко станув над простягненим юнаком. Приложив руку до голови. Була зимна, і обличчя було бліде. Встромив руку за пазуху. Серце билось. Влив до горла міцної горілки. Юнак зітхнув важко і отворив очі. Схопився із легеньким окриком і почервонів густо, коли помітив отверті груди.

"Чому ж ви мене не оставили? Я почав уже засипляти так солодко. Чому ви прийшли до мене?"

"Ходім до табору!"

"Радше оставте мене тут".

"Ні, ні, впрочім, не вірю у ва... твою вину!"

Дорога повернула на північ. Житте стало ваще. Скупий харч вистарчав ледви. Посувалися дуже поволи. На одній стоянці найшов їх Великий Олень.

"Найшла убийник Кедрового Зерна!"

Здивування відбилося на обличчах подорожних. Командант поступив до юнака: "Прости нам, Любченку!"

"Прощаю вам!" сказав юнак.

Самоед почав живо оповідати, як се сталося. Кунак, погана людина, всі племена викинули його, волочився сам тайгою. Переходив коло золотих скель. Хотів узяти Кедрове Зерно. Не далася. Вбив. Вітер завіяв сліди. Прийшов до племені. Коли Великий Олень вернув, запитав шаманя. Шамань зібрав усіх і заляв духи. Білий медвідь із п'ятьма головами люто гаркотів над зібраними. Горе виновникови! Кістку по кістці буде з нього вимотувати. Страшно гудів бубон чародія. Кунак скрикнув із страху і признався до всього.

Товарякова прийшлося везти. Ярини не було, ліків не було також, і години моряка були почислені. Юнак пересиджував коло недужого, що в горячці бурмотів якісь слова. В ясну хвилину сказав до юнака:

"Я все був жорстокий. Се з п'янства. Бідна моя жінка. Я вже надто бив її неповинно. Один тяжкий непростений гріх беру з собою..."

"Прощений", сказав юнак лагідним голосом. "Я простила тобі".

"Простила? Хиба ти..." очі вмираючого заблестіли живо.

"Ти не пізнав мене. Десять літ праці на курсах змінили мене, окрім того малі скількості парафіни в околиці носа".

Коли Петренко вернув із полювання, моряка вже не було в живих. Належало спішитися, бо весна почала топити сніги і добиратися до ледів безчисленних річок. Використовували ранні приморозки. Коли станули над морем, могутні вітри кришили останки ледів. Парохода не було. Не було також нікого з учасників прочих виправ.

Петренко поставив шатро. Щоденні полювання тримали подорожніх на силах.

Воздухом потягало тепло, і скоро береги заливу покритися цвітами.

На найвищому місці прибережної скелі поставив Петренко високу жердку з полотном, а побіч розложив великий вогонь, щоби хоч димом дати знати про присутність людей у заливі. Коли сховався зі скелі, помітив, як Любченко збирав квітки та вязав їх у вінок. Станув несподівано перед ним, і знов рум'янець покрив щоки юнака.

"Чи не думаєте, пані, що се вас зраджує?" запитав Петренко.

"Хоча маю вражіння", сказала жінка, "ви знали хто я, від хвили, коли збудили мене в тайзі". "Так, се правда. Опісля я чув вашу розмову з покійним чоловіком, принайменше частину. Але скажіть мені, чому ви так ненавиділи бідне Кедрове Зерно?"

"Бо, знаєте, я любила вас!"

"Як то любила? Аж до хвили...?"

"Так, аж до хвили, коли ви подали мені свій револьвер, щоби я поповнила самосуд".

"Так, командант виправи має деколи страшний обов'язок".

"Се легко сказати. Ви любили Кедрове Зерно".

Петренко задумався: "Мабуть не дуже, се ж іще була дитина. Але поясніть мені, як і головню пощо пішли ви з виправою?"

"Я прочитала, що йде мій чоловік, і рішила ще раз придивитися йому з близька. Я все таки бажала вернути до нього. Але се що я побачила..."

"Так, але чому ви не призналися, там, під скелями, що ви жінка. Се було би вас виправдало, бо жінка не могла завдати такого страшного удару".

"Я не могла, бо ж знаєте, я втекла від чоловіка, і коли б він пізнав мене там, то міг би виступити знов із своїми правами, а я... я... не любила вже тоді його. Стримувала мене від вас нещасна Самоєдка. Мені все здавалося, що се більше, чим приятель, більше, чим обов'язки команданта..."

"Ні, на пароході я був би окупив свою свободу відповідними дарунками. Але знаєте, десь за чверть години приплине вже сюди парохід, з гори я вже бачив його цілком виразно. Вправді ви розчарувалися, що до всіх мушкетерів, але коли маєте охоту поспробувати ще раз..."

Ізза закрута скелі появився човен і дужий голес гукнув:

"А гой, Іване Івановичу! А ми вже були певні, що не побачимося. Се ми вже в друге перепливаемо сюди".

Човен м'яко втиснувся на прибережний пісок.